

HÀ NỘI QUA CON MẮT MỘT NGƯỜI PHƯƠNG TÂY

BRAHM WIESMAN*

Có nhiều phương pháp để tìm hiểu và nghiên cứu một đối tượng. Trong nghiên cứu về đô thị, ở phương Tây chúng tôi rất phổ biến một phương pháp nhận *diện nhanh*. Phương pháp này có nhiều ưu thế trong những chuyến đi ngắn ngày. Trong bài, tôi sử dụng phương pháp ấy để có một cái nhìn phương Tây về thành phố Hà Nội của các bạn¹.

Trước hết phải nói ngay rằng, bản thân tôi không phải là một nhà xã hội học đô thị mà là một nhà quy hoạch đô thị. Vì thế tôi thường nhìn những khía cạnh xã hội của đô thị dưới dạng cấu tạo hình thể của nó. Từ cách nhìn này tôi thấy thành phố Hà Nội có 5 vấn đề, hay là 5 ấn tượng đối với tôi.

Ấn tượng thứ nhất

Hà Nội mang dấu ấn của một thành phố thuộc địa Pháp trước đây khá rõ nét.

Và có lẽ đây là một thành phố rất thích hợp với khí hậu nhiệt đới. Tôi thấy có rất nhiều cây xanh trên đường và các khoảng trống để làm vườn cây giữa các tòa nhà trong khu phố cũ (do người Pháp xây). Tôi nghĩ rằng, người Pháp trước đây đã xây dựng Hà Nội khá cẩn thận và chắc là họ đã chú ý nhiều vào việc thiết kế thành phố, thiết kế các tòa nhà trong thành phố này. Mục đích của họ, có lẽ là muốn xây dựng một Hà Nội mang tính thống nhất, thuần nhất về mặt hình thức. Tôi nhận thấy màu sắc mà họ sử dụng trong các khu phố họ để lại rất giống nhau, vì vậy nó tạo nên cảm giác thống nhất, hài hòa ở các khu phố này. Trong khi đó, ở một số thành phố khác cùng do Pháp xây dựng (ở các nước khác) lại mang dáng dấp khác, chúng mang tính đa dạng và trật tự trong không gian. Từ quan điểm phương Tây, tôi thấy việc bảo đảm được tính đa dạng, phong phú, đồng thời cả tính trật tự, hài hòa, thống nhất là những cái rất cần thiết để xây dựng một thành phố.

Một trong những vấn đề đặt ra cho chính sách phát triển các đô thị như Hà Nội là làm sao có thể duy trì và bảo tồn được cái dáng dấp "Pháp" của nó. Trong vòng 20 năm qua, có một xu hướng ở các nước phương Tây chúng tôi và có lẽ cũng đã lan truyền đến các nước đang phát triển - đó là xu hướng bảo tồn các di sản văn hóa cũ ở các đô thị. Đã có nhiều ý kiến chỉ trích, phê bình việc phá bỏ các tòa nhà cũ để xây các tòa nhà mới tại các đô thị. Ở các quốc gia phát triển như Canada, chúng tôi đã tìm thấy những công dụng và giá trị mới của các tòa nhà cũ. Và trước khi xây dựng một tòa nhà mới chúng tôi luôn tính toán chi phí cho việc xây dựng tòa nhà mới này cộng với giá trị mà tòa nhà cũ để lại trên chỗ đó. Ở phương Tây, người ta rất quan tâm đến giá trị văn hóa của các tòa nhà cũ. Chính phủ chúng tôi đã cấp tiền cho tư nhân để họ có thể mua lại các tòa nhà cũ, khu đất cũ mà hiện nay người ta không muốn phá đi, để cho họ có thể bảo tồn các tòa nhà và khu đất này.

Tóm lại, tôi muốn nói rằng: các bạn đang có một Hà Nội mang dáng dấp Pháp mà không có được ở các thành phố nào khác của châu Á.

Khi đi thăm thành phố tôi thấy các bạn đã có sự cố gắng bảo tồn các di sản văn hóa như ở nhiều nơi khác trên thế giới. Tôi nghĩ rằng các bạn sẽ còn tiếp tục công việc này.

*. Giáo sư nguyên Giám đốc Trường Kế hoạch hóa cộng đồng và khu vực thuộc trường Đại học British Columbia (Canada).

¹. Đây là bài lược ghi ý kiến của Giáo sư Brahm Wiesman với Phòng xã hội học Đô thị, Viện Xã hội học ngày 4 tháng 7 năm 1991.

Ấn tượng thứ hai.

Hà Nội là thành phố của mọi người, theo nghĩa là mọi người tiếp quản nó và coi nó là thành phố của mình. Tại sao tôi nói như vậy? Khi đi thăm Hà Nội, tôi thấy rằng: Cuộc sống của người dân Hà Nội là cái quyết định nhịp sống của thành phố. ở phương Tây, vấn đề có khó hơn. Tôi thấy là cuộc sống phương Tây không điều khiển nhịp sống trên đường phố.

Tôi cho rằng, vấn đề chính sách mà chúng ta có thể khơi ra ở đây là phải chú ý xây dựng các khu nhà, các khu phố mới sao cho mọi người có thể thỏa mãn hơn, vui hơn ở ngoài đường phố. Các nhà quy hoạch, kiến trúc đô thị ở phương Tây thường có xu hướng tập trung vào việc thiết kế và xây dựng những tòa nhà ở trong khi quên mất là phải mở ra các không gian rộng, những nơi vui chơi công cộng cho mọi người.

Ấn tượng thứ ba.

Mặc dù tôi mới chỉ đi thăm một phần nhỏ của Hà Nội, song tôi thấy Hà Nội cũng là một thành phố của Nhà nước, của chính phủ. Đó là khía cạnh Nhà nước đã cung cấp, tạo ra chỗ ở cho người dân. Thực tế ở những nước đang phát triển và thậm chí ở các nước khá phát triển, các chính phủ đều không xây dựng và cung cấp nhà ở cho mọi người dân. Họ khác với các bạn. Họ chỉ cung cấp đất và các dịch vụ, tạo điều kiện cho người ta xây dựng nên ngôi nhà của mình. Một điều khó cho xã hội các bạn là vấn đề có liên quan đến quyền sở hữu đất đai. Tôi cho rằng, khi các bạn nghiên cứu và giải quyết vấn đề nhà ở, vấn đề sở hữu đất đai rất cần được nghiên cứu và đề cập đến. Chính ở vấn đề thứ ba này tôi muốn đặt ra một câu hỏi: Liệu các bạn sẽ đi theo một chính sách đúng đắn nào để tạo điều kiện cho người dân đô thị xây dựng và sở hữu ngôi nhà của mình?

Ấn tượng thứ tư.

Tôi muốn nói về vấn đề giao thông trong thành phố. Tôi luôn nhận thấy các thành phố có xe đạp là những thành phố đầy hấp dẫn. Tôi cảm thấy dễ chịu khi được đi bộ dọc theo ác phố của Hà Nội vì ở đây không có nhiều tiếng ồn và ô nhiễm do quá nhiều ô tô gây ra/ ở Băng Cốc, Giacáccta tôi không thể nào đi bộ và cảm thấy thoải mái, thú vị như ở đây, ở Hà Nội của các bạn. Tuy nhiên tôi thấy đang có sự thay đổi. Đó là sẽ có ngày càng nhiều ô tô, xe máy và cả xe tải lớn chạy trong thành phố. Vấn đề là ở sự pha trộn nhiều loại phương tiện giao thông khác nhau. Và trên đường phố thì tất cả đều bám còi để xin đường. Nếu Hà Nội được hiện đại hóa thì các kỹ sư giao thông sẽ phải thiết kế đường phố rộng hơn, tốt hơn. Song trong trường hợp như vậy, các bạn sẽ ưu tiên cho loại phương tiện nào? Ô tô hay xe đạp? Nếu tôi là cố vấn cho vấn đề này, tôi đề nghị ưu tiên cho xe đạp.

Ấn tượng thứ năm.

Hà Nội có mật độ thấp các ngôi nhà lớn, song lại có mật độ người rất cao.

Tôi nghĩ là diện tích bình quân nhà ở cho một người dân Hà Nội là rất thấp. ở đây có một vấn đề thuộc về chính sách quan trọng mà các bạn phải tính đến. Tôi nghĩ rằng, nếu các bạn có một chính sách cho phép tự xây dựng nhà ở thì khả năng giá dân cũng sẽ không đáng kể. Mật độ dân số vẫn cao, và mật độ nhà ở vẫn thấp. Và các bạn sẽ phải sử dụng nhiều phần đất nông nghiệp vốn rất quý giá. ở đây còn có một vấn đề nữa. Nếu chúng ta kiến nghị và tạo điều kiện cho người dân thành phố tự xây dựng nhà ở cho họ, đồng thời vẫn phải xây dựng các khu nhà ở mới ở ngoại ô thì lúc đó, khoảng cách đi lại của người dân sẽ bị kéo dài ra, trong khi phương tiện chủ yếu vẫn là xe đạp. Đó là một vấn đề rất nghiêm túc đặt ra cho việc quy hoạch đô thị và quy hoạch vùng. Hầu hết các nước trên thế giới khi đặt ra và giải quyết vấn đề này đều khó thành công. Khi diễn ra quá trình đô thị hóa và tăng trưởng kinh tế hác thành phố đều sẽ phình to ra qua với diện tích lãnh thổ mà nó cần có. Các dịch vụ của Nhà nước như giao thông vận tải, các dịch vụ xã hội như chăm sóc bảo vệ sức khỏe, giáo dục, đào tạo lực lượng lao động cũng sẽ phải phát triển. Đồng thời lại rất khó thuyết phục các nhà máy, xí nghiệp có quy mô lớn và trang bị tốt chuyển ra vùng ngoại vi thành phố. Khi tôi đọc báo cáo của cơ quan UNDP về tình hình kinh tế Việt

Nam tôi thấy Việt Nam đang- phát triển mạnh về công nghiệp. Vấn đề về chính sách được đặt ra ở đây là: làm sao các bạn có thể tìm được vị trí để xây dựng các nhà máy, xí nghiệp mới cho phù hợp với khung cảnh đô thị hiện nay và trong tương lai?

Về câu hỏi mà các bạn đặt ra cho tôi: "Điều gì làm ông cảm thấy không hài lòng lắm khi đi thăm thành phố Hà Nội của chúng tôi? Tôi xin được trả lời thẳng thắn: Đó là vấn đề bao cấp về nhà ở của các bạn. Tôi không phải là người chống lại hình thức xây dựng các khu nhà ở do Nhà nước đầu tư. Nhưng chính phủ các bạn không đủ nguồn tài chính để xây dựng và cung cấp nhà ở cho mọi người dân thành phố. Nếu thể chế như các bạn đang ngồi ở đây muốn có những ngôi nhà ở tốt hơn thể chế cha ông thì có lẽ các bạn phải tìm ra một giải pháp khác tốt hơn là dựa vào Nhà nước.

Ở nhiều nước trên thế giới đang có những cuộc đấu tranh để tìm ra giải pháp cho vấn đề này. Đã có khá nhiều các dự án thành công. Đó là những dự án về vấn đề dịch vụ đô thị, những dự án cải tạo những khu nhà ổ chuột. ở một số thành phố khác trên thế giới, kết quả thu được rất khác nhau. Tuy nhiên, nhìn chung thì tất cả các dự án, dù thành công, cũng chỉ có tác dụng nhất định, trên một quy mô nhỏ về cải tạo điều kiện sống, điều kiện nhà ở cho người dân đô thị. Vì vậy, chúng ta phải suy nghĩ về những chính sách có thể áp dụng được cho toàn bộ các khu nhà của thành phố. Nếu Ngân hàng thế giới đặt chân đến Việt Nam, họ sẽ cho Việt Nam vay tiền để thực hiện 8 dự án. Tôi cũng như các bạn sẽ rất vui nếu 8 dự án này được thực hiện. Nhưng dù sao cũng chỉ có thể có 8 dự án? Chúng ta chỉ có thể vui mừng cho những người được dự phần trong 8 dự án này, chứ không phải và chưa thể quan tâm đến tất cả mọi người dân Việt Nam được..

Đồng thời, trong điều kiện của nền kinh tế thị trường, chúng ta phải tính đến việc giá trị của nhà và giá thuê nhà phải tăng lên. Trong điều kiện như vậy, những người dân nghèo và rất nghèo khó tìm ra tiền để có nhà và thuê nhà. Tại sao lại không có các dự án để giúp cho những người nghèo, để sau khi kết thúc dự án, họ sẽ khá hơn, bớt nghèo hơn?

Một câu hỏi khác của các bạn: "Theo ông, vấn đề quan trọng nhất trong việc phát triển đô thị của chúng tôi hiện nay là gì?". Tôi xin trả lời ngắn gọn như sau: Vấn đề quan trọng nhất đối với các bạn trong lĩnh vực phát triển đô thị - đó là sự thỏa thuận hay là cam kết có tính thiết chế trong việc quản lý đô thị. ở đây Nhà nước phải làm việc với nhân dân để cùng nhau xây dựng đô thị, để kế hoạch hóa và quản lý các đô thị. Đó là vấn đề xét từ khía cạnh quản lý. Còn ở một khía cạnh khác, có tính chất cá nhân, thì tôi coi vấn đề quan trọng nhất cho sự phát triển đô thị của các bạn là vấn đề nhà ở.